

## **РЕЦЕНЗИЯ**

**ЗА НАУЧНАТА И ПРЕПОДАВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ НА ДОЦ.Д-Р ЕМИЛ СПАСОВ ПАНУШЕВ ЗА ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНА ДЛЪЖНОСТ „ПРОФЕСОР” ВЪВ ВСУ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”.**  
**РЕЦЕНЗЕНТ СТ.Н.С. I СТ.Д.И.К.Н. БИСТРА ДИМОВА**

За конкурса кандидатът се представя с научна продукция, учебници и др. публикувани след избирането му за ст.н.с. II ст. през 1985 г. От представената научна продукция 153 стр. са участия в колективни монографии, 108 стр. студии и 245 стр. статии в реномирани списания, 4 от които са на английски език, публикувани в чужбина. Една от студиите в съавторство е публикувана в Европейски политически изследователски център в Strabctclyde САЩ. От представените 4 учебника (според класификацията на публикациите на кандидата) 3 са в съавторство, като единият от тях е с 2 издания, а един е самостоятелен авторски учебник (256 стр.).

По съдържание авторският учебник е разширен, допълнен с нови заглавия и с обновен материал изложение от учебниците в съвотворство. Ето защо рецензирам именно самостоятелния авторски учебник.

Към представената продукция трябва да добавим 21 на брой публикувани доклади и изказвания от участия на кандидата в научни и научно-приложни национални и международни конференции и дискусии ( в т.ч. и 4 на английски език и 2 на руски език).

Една от основните характеристики на изследванията на Емил Панушев е широкият обхват на разработваните проблеми. Той включва както проблеми на европейската икономическа интеграция, така и адаптирането на българската икономика към ЕИП и световното стопанство, на преструктурирането на външноикономическите връзки на страната в специфичните условия на прехода.

В същото време анализът е достатъчно подчертано концентриран към регионалните аспекти на проблемите, както във външен, така и във вътрешен за страната план.

Широкият обхват на проблемите позволява на автора процесите и явленията да се разглеждат не сами по себе си, в тяхната взаимовръзка и взаимозависимост на фона на европейската

интеграция и на глобализацията на световната икономика. А акцентът върху регионалните аспекти позволява да се разкриват нови, или по-малко изследвани ракурси, което е именно едно от предимствата на автора.

Изследванията на кандидата са насочени в следните основни тематични направления:

Първо: Реструктуриране на външноикономическите и по-конкретно – на външнотърговските връзки на България в условията на прехода и на включването на българската икономика в ЕИП и в световната икономика.

На това тематично направление е посветена по-голямата част от научните публикации на кандидата. Процесите са проследени в тяхното развитие от 90-те години на миналия век нататък, като в течение на времето са добавяни нови моменти, уточнявани са и са доразвивани тезите на автора, съобразно динамично изменящите се условия и фактори в страната, в Европа и в света. Реалистично са отчетени особеностите на завареното положение в българската икономика като се търсят пътища, модели, подходи за адаптирането и реструктурирането ѝ към новите условия. Анализът е обогатен и със съпоставки и сравнения с аналогични процеси в други страни от ЦИЕ, което позволява да се открие общото и специфичното за България при приобщаването към ЕИП.

Изследванията по това тематично направление са довели до редица изводи от значение за формирането на външноикономическата политика на страната през прехода. По-съществените от тях, според мен, са следните:

За първоначалната неустойчивост и небалансираност на външнотърговските отношения на България в процеса на регионалната преориентация към ЕИО, и за трудното и продължителното им преодоляване, поради спецификата на формираните се сравнителни предимства.

Авторът допринася за подкрепа на тезата да се създаде експортноориентирана стратегия, която изисква стимулиране и регулиране на сектори и производства, компенсиращи спада на доминиращите експортни отрасли.

Друг съществен извод е, че реструктурирането на външнотърговските връзки на България протича не чрез създаване на търговия, а чрез регионално интегриране на българската икономика преди всичко в рамките на ЕИП като основен път за включването ѝ в глобализацията.

Паралелно с това не се пренебрегват и възможностите за икономически връзки с трети страни с оглед приобщаването на българската икономика към световното стопанство, отчитат се както перспективите за развитие на България, така – и на условията, произтичащи от общите политики на ЕС към тях.

Специално внимание в изследванията на кандидатите е отделено на Балканския, Черноморския и Дунавския региони в рамките на пактове и споразумения за партньорство и сътрудничество и реализирането на инфраструктурни проекти. Подчертават се предимствата от средищното положение на България при подготовката за присъединяване на Западните Балкани към ЕС.

В редица публикации се разглеждат икономическите отношения на България с Русия в условията на прехода. При колебливостта и известната неяснота на политиката на различни български правителства, на базата на обективен анализ, лишен от политизиране, се показват възможностите и ползите от развитието на тези връзки. Без да се подценяват предизвикателствата и трудностите от обективен и субективен характер, се извеждат на преден план благоприятните, според автора, перспективи. Конкретните насоки на икономическите връзки с Русия са разгледани на фона на перспективите за изграждане на ОЕИП и на ангажиментите на България при пълноправното ѝ членство в ЕС. В тази връзка важна роля се отделя на участието на България в общеевропейски инфраструктурни проекти и мрежи. Заслужава внимание и изводът на автора за необходимостта от намиране на подходящи механизми и форми за съчетаване на интересите на България в икономическите ѝ връзки с Русия с интеграционните ѝ ангажименти. Подсказани са и някои други конкретни елементи на външноикономическата стратегия спрямо Русия като например – предоставянето на високотехнологични услуги.

Струват ми се надценени възможностите да се реализира идеята България да бъде „входна врата” на Русия към Европа и обратно, поради изключителното преплитане на разнопосочни и противоречиви интереси.

Относно оценката на автора за резултатите от адаптирането и присъединяването на българската икономика към европейската икономическа интеграция, първоначално в публикациите, преобладава позитивният тон.

Набелязват се, макар бегло и някои негативи, от гледна точка главно на конкуренцията на европейския пазар, на измененията на

условията на търговия на някои стокови групи, а в по-новите публикации вече се подчертава пренасянето на кризисните явления, бавните темпове на възстановяване, нестабилността на финансовите пазари в Европа. Доминират и по-цялостни обобщаващи изводи в по-реалистичен и умерен тон. Един от тях е, че ръстът на търговията с ЕС досега се дължи на краткосрочни статични ефекти от присъединяването към интегрираните пазари. Недостатъчната степен на икономическо развитие, неразвитата инфраструктура, недостигът на финансови ресурси са основните фактори, според автора, за изострената чувствителност към изискванията на общите политики на ЕС и към влиянията на кризисните процеси.

Практически интерес представляват изводите и препоръките на кандидата за концентрация на усилията на фирмите занапред към приоритетни експортноориентирани сектори и производства, а в териториален разрез - към най-развитите икономически държави-членки на ЕС, към търсенето на нови ниши на европейските пазари, както и за необходимостта от структурни реформи. Това означава и цялостно обновяване и осъвременяване на външноикономическата стратегия и политика на страната.

Второто тематично направление на научните изследвания на Емил Панушев обхваща проблеми на движението на капитали, вкл. – за чуждестранните инвестиции в България.

На тези проблеми са посветени изцяло 3 научни статии и няколко доклади на научни конференции. Но тенденциите в движението на капиталовите потоци след 90-те години частично са отразени и в други публикации на автора. В изследванията особено се набляга на измененията в регионален аспект, като се подчертава преобладаването на интереса на капитала към новите пазари, преди всичко в Латинска Америка, в Азия и по-малко – към СЦИЕ, поради редица неблагоприятни фактори. По този начин се опровергават преувеличените очаквания, в т.ч. и в България, за силен приток на капитали в резултат на пълноправното членство в ЕС. Това спомага да се изгради по-реалистична и по-обективна стратегия за чуждестранните инвестиции у нас.

Изследването на динамиката на частните капиталови потоци в структурен разрез откроява значението им за националните икономики на страните и за глобализацията, което също така насочва към изграждането на адекватна политика.

При анализа на регионалните особености на капиталовите потоци в азиатските и в латиноамериканските страни, които генерират

условия за възникване и разпространение на финансови кризи, като се подсказва и вероятността да придобият и глобален мащаб. Сред признаците, които могат да ги породят, според автора, са: прекомерната либерализация на движението на капиталите, нестабилност на ПБ, финансовата задлъжнялост, раздуването на деривативите, динамиката на финансовите пазари, нарастващата обвързаност на националните икономики при глобализацията.

Интерес представлява актуалната идея на автора за необходимостта от разработването на модел за наблюдение и на ефективни механизми за предотвратяване и реагиране на кризите, както – и за координиране на действията на международно равнище.

Подценено е, според мен, негативното влияние на финансовите центрове и мрежи, на офшорните зони за възникването на финансовите кризи. Все пак се отбелязва потребността да се формулират критерии за оценка на ползите от тях, за да се обективизира тяхната роля във финансовия сектор. Прави се обобщаващият извод, че новите страни-членки на ЕС са най-уязвимата част на интеграционната общност. Тезата на автора е, че интеграционните процеси не ги предпазват, а напротив – засилват кризисните явления, а еврозоната не оказва стабилизиращо въздействие, се нуждае от допълнителна обосновка. (вж. „Влияние на външната среда и финансовата криза върху икономическата стабилност на новите страни-членки”, сп. „Икономически мисъл”, кн.2, 2011 г.)

С оглед значимостта и неяснотата на протичащите процеси, тези проблеми заслужават да бъдат обект на дискусия. Следва да се оформи адекватна политика и стратегия на България спрямо еврозоната и участието на страната в нея, както и относно перспективата за „Европа на две скорости”.

Третото направление на изследванията на кандидата обхваща самите процеси на европейската икономическа интеграция. Тези проблеми са отразени най-цялостно в представените учебници и особено в самостоятелния учебник. Те фигурират частично и в други публикации (статии, доклади, проекти, справочници и др.).

Изложението на процесите на икономическата интеграция в общите политики на ЕС се характеризират с обхватност, изчерпателност, систематичност. Показани са целите на политиките, тяхното развитие и взаимовръзка. Разкрити са проблеми и противоречия, някои резултати. Направени са обобщения, изводи,

прогнози за развитие. Формулирани са понятия, механизми, инструментариум, в т.ч. – и предприсъединителни инструменти.

Изложението се базира на официални документи, доклади, публикации, на официални статистически данни, анализи и източници.

Впечатлява положеният огромен труд при написването и оформянето на учебника.

Независимо, че преобладават описателният и образователен характер на изложението, учебникът на Емил Панушев има важна роля за подготовката и ориентирането на много широк кръг специалисти, работещи по проблемите на външноикономическите връзки на България и участието ѝ в европейската икономическа интеграция. Динамичното развитие на интеграционните политики не намалява актуалността на книгата, като основа за обучението по европейска икономическа интеграция. По обхват и изчерпателност на проблемите тя превъзхожда други подобни учебници у нас.

Към характеристиките на изследванията на Емил Панушев искам да добавя и изключително прецизната обработка на статистически и друг информационен материал, представен в схеми, таблици, фигури, диаграми, с което се повишава доказателствената стойност на изложението. Използвани са и са цитирани множество чуждестранни автори.

Същевременно в порядък на критика държа да отбележа почти пълното отсъствие на български статистически и научни източници.

Кандидатът Емил Панушев има значителна преподавателска дейност във ВСУ „Черноризец Храбър” и ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”. От 1998 г. той води курсове за бакалавърска и магистърска степен по тематиката на европейската икономическа интеграция, международни икономически отношения, в международни организации и др. (вкл. и курс на английски език). Научен ръководител е на докторанти, има организационен опит в научни образователни звена като ръководител на секция в ИИ при БАН и е декан на факултет във ВУЗ.

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Кандидатът за конкурса Емил Панушев се представя със значителен по обем печатна научна продукция, вкл. и на чужди езици. Участва и в разработката на доклади и проекти с научно-приложно значение. Има разнообразна преподавателска и организационна дейност в научни и образователни звена.

В научните си изследвания той се изявява като задълбочен и прецизен анализатор. В неговите публикации се съдържат ценни обобщения и изводи относно извънредно сложните и динамични процеси в световната икономика, европейската икономическа интеграция и реструктурирането на българската икономика при прехода и включването ѝ в ЕИП. На тази основа са направени прогнози и предложения за външноикономическата стратегия на страната. Емил Панушев се е утвърдил като изследовател със свой принос във фундамента на „новия тип” стратегия на българските външноикономически връзки на фона на икономическата интеграция и глобализацията в Европа и в света. Той е един от изявените познавачи и интерпретатори у нас на процесите на европейската икономическа интеграция.

Посочените в рецензията научни и преподавателски качества на кандидата ст. н.с. II ст., д-р Емил Спасов Панушев дават основание да считам, че той отговаря на изискванията и да препоръчам да бъде избран за академичната длъжност „професор” по обявената специалност.

30.05.2011 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

ст.н.с., д-р на ик. н.

Бистра Димова